

materiale om forkyndelsen og dens modtagelse.

Axel Kjær Sørensen

Henrik Wilhjelm: *De store opdragere. Grønlands seminarier i det 19. århundrede*. Det grønlandske Selskabs skrifter XXXIII. (Det grønlandske Selskab, 1997). 413 s., 190 kr.

Denne udgivelse er første led i en trilogi, hvis andet bind skal handle om herrnhutermisionæren Samuel Kleinschmidt, og hvis tredje bind skal være en behandling af de udgåede seminarieelevers (kateketers) senere virke. Hvis de senere bind holder standarden, har vi godt i vente. Forfatteren er vel forberedt til sit emne. Som præst og underviser i Grønland i næsten 30 år kan han sproget og har dybtgående viden om det grønlandske samfund, og som teolog er han velbekendt med de kirkelige strømninger, der som en understrøm ligger bagved undervisningsindsatsen. I titlen har han taget de portrætterede på ordet. De var sig deres store opgave som opdragere meget bevidst (s. 12).

Udgivelsen er et pionerarbejde. På grundlag af trykte og utrykte beretninger, breve og dagbøger fra flittige arkivstudier kortlægges undervisernes virke i perioden. Den er et meget omhyggeligt arbejde, hvor det eksisterende materiale synes udtømt. Den er skrevet meget tæt på materialet og har i alt 1.031 noter, hvoraf mange med kildediskussioner.

Bogen er delt i syv kapitler. Det første redegør for forslagene til at udanne nationalkateketer i Grønland, der strækker sig fra Hans Egedes i 1739 over den faktiske beslutning til oprettelse i 1807, hvad den nys udbrudte krig med England dog satte en stopper for, indtil Det Danske Missionselskabs (DMS) forslag fra 1838 endeligt blev accepteret i 1841, og de to seminarier, et i Godthåb og et i Jakobshavn, blev op-

rettet i 1844. Det godthåbske eksisterer endnu, mens seminariet i Jakobshavn blev nedlagt i 1875 for at samle kræfterne i Godthåb.

Wilhjelm viser DMS' afgørende indsats. For DMS var Grønland missionsmarken, og det havde længe støttet arbejdet der, således ved at finansiere kirken i Julianehåb i 1832 og ved endog at give støtte til Herrnhutstationens opførelse i Friedrichsthal i 1824. Såvel dette som det målrettede samarbejde senere i århundredet viser, at det skarpe modsætningsforhold mellem den (danske) lutherske mission og den (tyske) herrnhutiske, som hidtil på grund af især H. Ostermanns grønlandske kirkehistorie har været karakteristikkene, ikke har præget det 19. århundrede. DMS sigtede højt ved at ville lade uddannelsen i Grønland munde ud i uddannelse af grønlandske præster. Så langt ville ministeriet dog ikke gå. Først kateketer og så – måske senere – præster.

Missionsfolkernes begrundelse for indfødte præster var pædagogisk og teologisk. Kun ved at blive forkyndt af landets egne børn med fuldstændig kendskab til samfund og sprog kunne kristendommen for alvor slå rod i befolkningen. Det er Wilhjelm's tese, at ministeriet mest var optaget af de besparelser, der kunne opnås ved at ansætte grønlandske kateketer fremfor udsendte, da de grønlandske jo skulle beholde deres nationale erhverv og derfor ikke skulle lønnes så højt. Men grønlandske præster var man tilbageholdende med. Wilhjelm ser ingen anden grund hertil end ønsket om bedre at kunne kontrollere embedsudøvelsen ved udsendte præster. Han har dog intet andet belæg herfor end en konstatering af, at grønlandske kateketer først ordineredes som præster, når der absolut ingen danske var at få. Ikke desto mindre viser seminariegrundlæggelserne, at de danske myndigheder mente det alvorligt med at

forbedre undervisningsvæsenet i Grønland. Hidtil havde de grønlandske kateketer kun fået privatundervisning af vekslende omfang hos de lokale missionærer.

Forkyndelsen på grønlandsk tog man absolut alvorligt på begge seminarier. Mest i Godthåb, hvor Nikolaj Edinger Balle som seminarieforsstander 1870-1900 gik så langt, at han ikke ville bruge de autoriserede ritualer og bibeloversættelser fra ministeriet. De var jo lavet af danske, så indtil grønlandere selv kunne finde de rette udtryk, var det bedre ikke at autorisere noget.

At han ikke blev afsat for denne lydighedsnægtelse, vidner ikke blot om hans øvrige store fortjenester, men også om hans uundværlighed på posten. Overhovedet var Godthåbfolkene skeptiske ved at indføre noget dansk eller europæisk i Grønland, bortset fra kristendommen. Derfor var de også altid imod videreuddannelse i Danmark af grønlanderne. Det ville gøre dem fremmede for deres eget samfund, og så var man lige vidt.

I Jakobshavn havde man mindre berøringsangst over for det danske, ikke alene måske fordi den første forstander ikke kunne undervise på grønlandsk, men også fordi man her lagde vægt på den udvidelse af horisonten, som gode danskundskaber kunne skaffe eleverne ved at give dem adgang til en større litteratur. Danmarksophold var for dem af det gode. Så kunne også gode borgerlige dyder som orden, renlighed og sparsommelighed følge med. Sådanne dyder var man i Godthåb absolut også tilhængere af, men de kunne lige så godt læres i Grønland, ikke mindst ved det gode eksempel, som de udsendte præster kunne sætte. Begge steder så man sig således også i civiliseringens tjeneste. Det er Wilhjelm's fortjeneste, at dette ikke beskrives som opdragernes snæversynede borgerlighed, men som deres

forsøg på at frigøre grønlanderne fra hedenskabets mørke og fra de vilkår, der synes dem ringere, end der var muligheder for.

Dermed var de temaer slået an, der har dannet grundlag for al grønlandsk uddannelsesdebat siden. Skulle uddannelserne i Grønland maksimeres til de grønlandske forhold – dvs. kun indeholde det, der skulle bruges i Grønland – eller skulle de være indgang til et europæisk uddannelsessystem? Skulle den grønlandske uddannelseselites medlemmer gøres så fortrolige med europæisk (dansk) kultur, at de kunne være selvstændige formidlere til befolkningen? Eller skulle man netop undgå den stærke europæisering for ikke at gøre elitens medlemmer til fremmede fugle blandt dens egne? Som man kan tænke sig, blev den konkrete udvikling af dette klassiske kolonisationstema lidt af begge dele med skiftende doseringer af det europæiske, og historien kan opvise såvel succes som fiasko ad begge veje.

De følgende kapitler, kapitel 2-6, er opdelt på forstanderperioder efter et nogenlunde fast mønster: en biografisk redegørelse for familieforhold og uddannelse, hvilke fag den portrætterede underviste i, hvilke tiltag vedkommende gjorde embedsmæssigt og fagligt for at udfylde stillingen, sluttende med en karakteristik og vurdering af indsatsen.

Der bliver også plads til mere dramatiske skildringer som N.E. Balles indædte kamp mod »sjælefjenden«, som det hed. Det vil sige den promiskuitet, som ikke alene Handelens folk stillede til skue, men sågar også grønlanderne helt ind i hans egne elevs rækker. Selv mente Balle, at han tabte den kamp, der forbitrede hans sidste år. Historien om hans efterfølger, H.V. Kristensens, kontrovers med kolonibestyrer Petersen, der ved en lejlighed kostede Kristensen en ørefigen fra den petersenske hånd, er også for god til ikke at blive fortalt. Hele

Godthåb holdt med Petersen mod Kristensen, som både seminarieelever og menighed havde undsagt, fordi han ikke mestrede grønlandsk, men ministeriet bakkede op om sin forstander og uddelte bøder og irettesættelser med rund hånd.

Hovedsagen for Wilhelm er redegørelsen for opdragervirksomheden. Det teologiske indhold trækkes kun ind til forklaring af den. Der er en indsigtfuld gennemgang af (modsetsnings)forholdet mellem Samuel Kleinschmidt og N.E. Balle, der vanskeligt kunne samarbejde om den bibeloversættelse, som forgængerne Janssen og H.V. Jørgensen sammen med Kleinschmidt havde påbegyndt. Selv for indfødte kunne det være vanskeligt at vælge mellem *anerneq* for (personlig) ånd eller *anersâq*. Kleinschmidt ville det første, mens Balle satte sin stilling ind på det sidste. *Tor-*

nârsuk for djævelen var Hans Egedes påfund, men man havde længe været klar over, at det var mindre heldigt, idet *tornârsuk* var en venlig hjælpeånd i den eskimoiske mytologi. Balle ville da også hellere bruge fremmedordet *divîle*, men da Hans Egedes sprogbrug nærmest var sakrosankt – også for Balle – kunne han affinde sig med det. Alligevel fortsatte striden mellem Balles elever og de andre om *anerneq* og *tornârsuk* i deres senere virke som kateketer. Efter Kleinschmidts død i 1886 synes Balle dog at komme til forståelse af, at de i hovedsagen var enige: Grønlænderne skulle ikke europæiseres.

Bogen slutes af med en række nyttige bilæg og registre. Den er et vægtigt bidrag til det 19. århundredes grønlandske historie.

Axel Kjær Sørensen